

Eindelijk ook op toneel: The Fountainhead

Holland Festival

Toneelgroep Amsterdam brengt als eerste de controversiële ideeënroman *The Fountainhead* van Ayn Rand op toneel. Een faustiaans drama, zegt regisseur Ivo van Hove.

Door **Ron Rijghard**

Waar kies je voor in het leven? Kies je voor je idealen en ben je bereid daar alles voor op te offeren? Of ben je bereid tot compromissen?

In *The Fountainhead*, haar debuutroman uit 1943, stelt schrijfster Ayn Rand tijdloze vragen, zegt regisseur Ivo van Hove van Toneelgroep Amsterdam. Hij is de eerste die deze grote ideeënroman op het toneel brengt. De première is zondag op het Holland Festival.

In haar controversiële boek pleit Rand ondubbelzinnig voor rigide idealisme. Van Hove: „Al het andere is verachtelijk. Ik ben daar genuanceerder in.”

The Fountainhead is een boek dat een devote schare volgelingen heeft, die het beschouwen als een gids bij existentiële levensvraagstukken. In Nederland is het een cultboek dat minder bekend is, maar even goed lezers diep raakt. Op de flap van de Nederlandse uitgave verklaren onder meer theatermaakster Adelheid Roosen, tv-presentator Chris Zegers en actrice Hannah Verboom dat ze kracht en wijsheid putten uit *The Fountainhead*. Opvallend is ook dat de negen voorstellingen op het Holland Festival ongewoon snel allemaal uitverkocht waren. En zelfs een thema-avond van Toneelgroep Amsterdam over de voorstelling leverde onlangs op een maandagavond in Amsterdam al een volle schouwburg op.

Met haar radicale opvattingen over extreem individualisme is Rand in de Verenigde Staten ook de lieveling van rechts. Financieel zwaargewicht Alan Greenspan is zijn leven lang al een volgeling van Rand en bracht haar ideeën in de praktijk. Maar de politieke uitwerking van haar filosofie vindt vooral plaats in haar tweede roman, *Atlas Shrugged*. Dat is het boek over ultiem

kapitalisme dat de republikeinse *running mate* Paul Ryan bij de laatste verkiezingen liet rondgaan in de Tea Party. Maar een analyse in *The New York Times* liet zien dat atheïst Rand de christelijke Ryan snoeihard zou afwijzen om zijn conservatisme en bemoeizuchtige ethiek.

Hoofdpersoon van *The Fountainhead* is Howard Roark, in het toneelstuk gespeeld door Ramsey Nasr: een jonge architect die tegen de heersende mode in functioneel en vernieuwend wil bouwen. Voor zijn ideeën over architectuur liet Rand zich inspireren door modernist Frank Lloyd Wright. Tegenover hem staat zijn vriend Peter Keating, gespeeld door Aus Greidanus jr., die snel carrière maakt door precies te ontwerpen wat opdrachtgevers, pers en publiek graag zien: herkenbare kopieën van bestaande gebouwen.

Toch is *The Fountainhead* geen relatiedrama met psychologisch gemotiveerde helden, zegt Van Hove. „Het boek greep me omdat de personages herkenbaar zijn, maar ook larger-than-life. Je kunt wel komen kijken om je emotioneel verbonden te voelen met een personage, maar daar is het Ayn Rand en mij niet om te doen. De figuren ontstijgen de individualiteit en worden representanten van ideeën. Ze krijgen wagneriaanse proporties. Dat moeten de acteurs ook doen in hun spel. Hun spel moet uit zijn voegen treden.”

Het architectenmilieu staat centraal in Van Hove's regie. „Dat milieu is een bron van schepping. Er worden huizen bedacht voor mensen. Op het toneel wilden we een ruimte creëren waaraan je zou zien wat er gemaakt en ontworpen wordt - een ideeënfabriek.”

Werkbanken

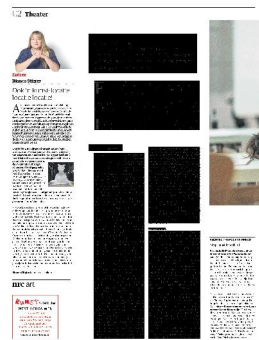
Die door Jan Versweyveld ontworpen ruimte bestaat uit werkbanken voorop en aan weerszijden van het podium. Centraal in de ruimte hangt een filmdoek, waarop

onder meer via camera's boven de tafels te zien is wat de acteurs schetsen. Om hun architectenwerk geloofwaardig te laten overkomen, zijn Nasr en Greidanus op tekenles gegaan, vertelt Van Hove.

Het zijn de jaren twintig, het modernisme komt op. De wereld verandert. Roark is een visionair die bereid is elk offer voor zijn idealen te brengen. Als hij geen opdrachten meer krijgt als architect, gaat hij steenhouwen in een steengroeve. Van Hove: „Zijn rechtlijnigheid is die van Rand. Als je beelden van haar terugziet: ze knipt niet met haar ogen als ze praat. Het is een puur rationele vrouw, die overtuigd is dat ze de waarheid in pacht heeft.”

Van Hove kan ver meegaan in de eigenzinnigheid van Roark. „Waar ik me erg in herken, is de scène waarin de architecten wordt gevraagd te bouwen op een rotspunt. Zijn vriend en tegenpool Keating vindt dat je stukken uit die rots moet knippen. Roark wil de rots zo laten en het huis er op aanpassen. Als hij dat uittekt, ontstaat er een magisch moment, met een wonderschoon gebouw, op die onherbergzame rots.”

Maar het onwankelbaar geloof in eigen gelijk bij Roark staat ver van de regisseur. „Enerzijds is dat jaloersmakend. Voor een

stuk dat ik kies moet mijn hart in vuur en vlam staan. Ik moet een zienswijze tonen. Maar als ik een mening heb en iemand anders een tegenovergestelde mening, dan kan daar een derde, betere mening uit voortkomen. Daar geloof ik in."

Hoewel, vervolgt hij, „als ik weet dat ik ergens niet vanaf ga wijken, onderteken ik de laatste tijd mijn mails aan medewerkers met 'Howard'. Dat is een grap, maar iedereen weet dat discussie dan uitgesloten is."

Roarks vernieuwingsdrang botst op het conformisme van Keating, terwijl zijn individualisme wordt bestreden door de invloedrijke architectuurcriticus Ellsworth Toohey, gespeeld door Bart Slegers, die pleit voor solidariteit en gelijkheid. Toohey is een interessante figuur, zegt Van Hove: „Journalist van een gezichtsbepalende krant, iemand die carrières kan maken en breken. Zijn ideaal is herkenbaar voor ons en hij heeft ogenschijnlijk een warmere persoonlijkheid dan Roark."

Maar Toohey slaat door in zijn strijd tegen individualisme. „En aan zijn sociale droom blijkt een duistere achterkant te zitten. Toohey wil macht en dat maakt hem tot alles bereid. Eigenlijk is *The Fountainhead* een faustiaans drama. Wie verkoopt zijn ziel aan de duivel? Wie is de duivel? De duivel blijkt veel verschillende gedaantes te hebben."

Ideëënoorlog

De ideëënoorlog maakt *The Fountainhead* relevant voor deze tijd, aldus Van Hove. „Het liberalisme en individualisme waar Roark voor staat, hebben een ontzettende vlucht genomen, zowel in politieke als in maatschappelijke zin. En of je nu voor of tegen Rands opvattingen bent: ze zijn zo scherp geformuleerd dat je gedwongen wordt je ertoe te verhouden."

Pas aan het slot worden Roarks ideëën politiek concreet. Hij neemt een opdracht voor sociale woningbouw aan, maar zegt dat het hem niet kan schelen of iemand goedkoop kan wonen. Het enige dat hij wil is bouwen. Op zijn manier. Van Hove: „Daar voel je zijn afkeer van de verzorgingsstaat. Dat is het moment dat je echt kunt denken dat Roark je tegenstaat."

Door zijn onafhankelijke houding lijkt Roark onaantastbaar. Maar dat onaantastbare ontbreekt in de liefde die hij voelt voor Dominique, gespeeld door Halina

Reijn. Zij valt voor zijn rigide geest, maar toont haar liefde door hem te trotseren en zijn loopbaan te dwarsbomen. „Elke keer dat ik weet dat ik je gekwetst heb, zal ik je toestaan mij te bezitten", zegt ze. Hun affaire begint met geweld, waarbij zij genot ervaart: precies zo'n moment waarop normale psychologie als verklaring tekortschiet.

Dominique is het personage dat de meest verrassende ontwikkeling doormaakt, zegt Van Hove. „Ze begint als een extreme pessimist. Als iemand die niet meer gelooft in de goedheid van de mens. Die niet gelooft dat de mens iets zinnigs doet met de potentie die hij heeft. Tegen Roark zegt ze: 'Jij bent iemand die wel die potentie kan benutten. Maar ik denk dat het je niet zal lukken en ik ga het bewijzen.' Waarop hij laat weten te wachten tot ze die strijd heeft gestreden. Tegelijk beleven zij op hun manier wel een tedere liefde en een enorme passie."

Haar talent voor omkeringen toont Dominique in haar pleidooi voor het slopen van een tempel die Roark heeft gebouwd. Het klinkt eigenlijk als een lofrede. Ze zegt: „Die tempel is heiligschennis. Een bedreiging. Als men hem toestaat te bestaan, zal niemand zichzelf meer in de spiegel durven bekijken, omdat hij oog in oog staat met zijn eigen nietigheid tegenover dit fenomenale gebouw. Dat moet je de mens niet aandoen. [...] Wat heeft het voor zin te bouwen voor een wereld die niet bestaat?"

Van Hove: „Dominique is een super geraffineerde vrouw en dat is een fantastische speech, een toppunt van sofisme. Helemaal Antonius uit *Julius Caesar* van Shakespeare. Ze wil Roark de pijn van de afwijzing besparen."

Van Hove ziet haar als een vrouw die zich afvraagt waarom ze zich zou ontwikkelen en carrière maken. „Want dat betekent toch niks. Voor de meeste mensen, zegt ze - en daar hoor je Rand - is een huisvrouw belangrijker dan een kunstenaar."

Over veel denkt hij anders dan Rand maar Van Hove volgt haar als ze scheppende kunstenaars hoog aanslaat. „Durf te bewonderen. De wereld heeft kunstenaars nodig."

The Fountainhead, door Toneelgroep Amsterdam. Première 15 juni. Te zien t/m 16 oktober. Inl: tga.nl

RECHTEN THE FOUNTAINHEAD

Strijd met Brad Pitt

Als sinds 2007 zat Van Hove achter de rechten van *The Fountainhead* aan. „Matthias Mooij, mijn voormalig assistent gaf me het boek, met de opdracht: 'Dit moet jij lezen. Nu.' Ik dacht: godverdomme, 750 pagina's, klein bedrukt, lelijke pocket. Maar ik begon te lezen en ben niet meer gestopt. Ik was gegrepen doordat de figuren zo herkenbaar, maar ook *larger than life* zijn. Dat vond ik beeldend en theatraal, dus ik heb meteen geprobeerd de toneelrechten te krijgen."

Die waren niet ter beschikking. Met de verfilming van Rands tweede roman *Atlas Shrugged* op komst, met mogelijk Angelina Jolie, waren die geblokkeerd. Want **als de film een succes werd, zou er meer te verdienen zijn.** Van Hove: „Ik heb tegen mijn dramaturge gezegd: je moet elke vier maanden naar de rechten vragen. Dat heeft ze braaf gedaan, vijf jaar lang, terwijl ik het al lang vergeten was. Totdat twee jaar geleden opeens werd geroepen: 'We hebben hem!' En ik: 'We hebben wat?' 'The Fountainhead!' Onlangs hoorde ik dat die rechten bij Brad Pitt hadden gelegen.

Voor een stuk dat ik kies moet mijn hart in vuur en vlam staan

Ivo van Hove, regisseur

